

Bijlage 3. Behandeling van de adviezen bij het ministerieel besluit tot voorlopige opheffing van de bescherming als monument en als stadsgezicht van het weeshuis met omgeving in Tienen

Provincie: Vlaams-Brabant

Gemeente: Tienen, 3de afdeling, sectie H

Objectnummers: 4.01/24107/104.1 en 4.02/24107/101.1 - Dossiernummer: 4.001/24107/102.1

Omschrijving:

Weeshuis met omgeving, Kapelstraat 38-42, Kapucijnenhof 1-129 en 2-130, Kapucijnenstraat 20-22 en zonder nummer, Kloosterhof 1-47 en 2-46 en Leopoldvest 67B

Mij bekend om gevoegd te worden bij het besluit van heden:

Brussel,

De Vlaamse minister van Financiën en Begroting, Wonen en Onroerend Erfgoed,

Matthias DIEPENDAELE

1. Advies uitgebracht voorafgaand aan de voorlopige opheffing

1.1. Advies uitgebracht door de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed (VCOE)

Het advies werd gevraagd op 22 maart 2023.

De VCOE bracht op 14 april 2023 een ongunstig advies uit over de voorlopige opheffing van de beschermingen als monument en als stadsgezicht van het weeshuis met omgeving, alsook voor de voorlopige bescherming als stadsgezicht van het weeshuis met poortgebouw. Het advies maakt integraal deel uit van het opheffingsdossier. Het advies over de nieuwe bescherming als stadsgezicht wordt behandeld in het beschermingsdossier van het stadsgezicht Weeshuis met poortgebouw in Tienen.

Behandeling van het advies:

Na een korte bespreking van de adviesvraag uit de commissie eerst enkele algemene opmerkingen bij het project 'snelle screening (2021-2022)' en de 126 daaruit voortvloeiende opheffingsvoorstellen.

"Zoals gesteld vindt de commissie het een goede zaak dat werk wordt gemaakt van het evalueren en actualiseren van het beschermd bestand. Het verlies van erfgoedwaarden of het 'algemeen belang' kunnen echter niet zonder meer aangegrepen worden om beschermingen stop te zetten. De procedure vereist steeds een kritische afweging op basis van een eenduidig beoordelingskader, daarbij rekening houdend met de oorzaken van de problematische toestand van de bescherming. Zo benadrukt de parlementaire voorbereiding van het Onroerenderfgoeddecreet: 'In geen geval kan verwaarlozing of gebrek aan onderhoud door de (huidige of vorige) zakelijkrechthouder of beheerder aanleiding geven tot een wijziging of gehele of gedeeltelijke opheffing van de bescherming'. Bij inbreuken op het actief- en passiefbehoudsbeginsel kan een eventuele opheffing van bescherming dus enkel volgen als aangetoond is dat handhaving afgerond, uitgesloten of gehypothekeerd is. Wanneer handhaving in het verleden in gebreke bleef wordt de veroorzaker beloond voor wanbeheer."

Antwoord: In het inhoudelijk dossier bij het opheffingsbesluit wordt in de beheershistoriek steeds weergegeven of er sinds de bescherming een handhavingstraject gelopen werd op basis van het beheersarchief van het agentschap Onroerend Erfgoed en informatie van de afdeling Handhaving van het departement Omgeving. In de archieven kan soms niet teruggevonden worden waarom men na een inbreuk of een misdrijf destijds niet is overgegaan tot handhaving. Bij de snelle screening werd steeds nagegaan of de opstart van een handhavingstraject nog opportuun is of niet. Indien een handhavingstraject nog lopende is of opgestart kan worden, wordt er geen procedure tot opheffing van de bescherming opgestart.

"Zonder kritische en eenduidige afweging ontstaan volgens de commissie gevaarlijke precedentes die eigenaars of gebruikers aanmoedigen om beschermingsplichten niet na te leven. Het kan bovendien aanleiding geven tot het in vraag stellen van beschermingen die wel nog toereikend zijn, met de uitholling van het eerdere beschermingsbeleid en het beschermingsinstrument tot gevolg. Vooral de ruime invulling van de rechtsgrond 'algemeen belang' is in dat verband zorgwekkend. De parlementaire voorbereiding verduidelijkt dat deze mogelijkheid in geen geval een vrijgeleide mag zijn om het belang van een bescherming te ondermijnen."

Antwoord: Elk voorstel tot opheffing van de bescherming binnen het project van de evaluatie van het beschermd bestand werd grondig onderzocht, afgewogen en geëvalueerd. De uitgewerkte inhoudelijke dossiers met een individueel en specifiek overzicht van de beschermings- en beheershistoriek zijn hiervan het resultaat.

Bij de opheffingen waar 'algemeen belang' als rechtsgrond voor de opheffing van de bescherming wordt gebruikt, wordt de opheffing bijkomend grondig gemotiveerd door het beschermde goed af te wegen aan de huidige selectiecriteria en erfgoedwaarden. Hierbij wordt aangetoond dat het beschermde goed in haar huidige voorkomen onvoldoende erfgoedwaarde heeft voor een bescherming op Vlaams niveau en de opheffing geen hiaat binnen het beschermde bestand veroorzaakt.

"De commissie uit bijgevolg haar bezorgdheid over de uitvoering van een 'snelle screening'. De nadruk ligt hier op het afsluiten van dossiers die in het verleden misliepen, zonder dat er een expliciet afwegingskader of breder (beleids)kader is voor de actualisering van beschermingen. De vrees bestaat dat – los van de al dan niet terechte opheffingen - dit een verkeerd signaal geeft naar eigenaars en gebruikers van beschermd erfgoed, te meer gezien thematisch-typologische evaluaties en aanvullende beschermingen uitblijven. De commissie dringt aan in communicatie omtrent opheffingen steeds duidelijk te maken dat verwaarlozing of wederrechtelijke ingrepen hiertoe geen aanleiding kunnen geven."

Antwoord: De Beleidsnota Onroerend Erfgoed (2019-2024) van minister Matthias Diependaele, bevoegd voor onroerend erfgoed, kondigde aan dat we het huidige beschermde bestand zullen evalueren op basis van de hedendaagse inzichten inzake erfgoedwaarden. Om te voldoen aan de maatschappelijke vraag om op korte termijn door het volledige pakket beschermd erfgoed te gaan, werkte het agentschap vanaf juli 2021 tot december 2022 aan de 'snelle screening' van het beschermde bestand. Deze snelle screening had als doel om op een termijn van anderhalf jaar die beschermingen te detecteren die vandaag overduidelijk niet meer aan de hedendaagse selectiecriteria voor bescherming voldoen. Een doorgedreven thematisch of typologische afweging was in dit tijdsbestek niet mogelijk. Door de typologische opdeling van het te onderzoeken pakket, werd het wel mogelijk enige vergelijking door te voeren. In dit opzicht werd bij elk voorstel voor opheffing ook nagegaan of de opheffing geen hiaat in het beschermde bestand veroorzaakte.

Tijdens de evaluatie werd steeds bekeken of er nog een lopend handhavingstraject was en of in een bepaald dossier nog handhaving mogelijk was. Voor deze dossiers wordt dan ook geen opheffingsprocedure opgestart. Dit staat ook opgenomen in het eindrapport van de snelle screening (<https://oar.onroenderfgoed.be/publicaties/OAOE/267/OAOE267-001.pdf>).

Bovendien is in alle communicatie over dit project opgenomen dat wanneer er sprake is van verwaarlozing, het agentschap in eerste instantie inzet en aanstuurt op een handhavingstraject. Op de website van het agentschap Onroerend Erfgoed wordt duidelijk gecommuniceerd: *"Wanneer er sprake is van verwaarlozing, dan zullen we eerder aansturen op herstel of een schadevergoeding."* (<https://www.onroenderfgoed.be/procedure-tot-opheffing>). Op het titelblad van het aanvraagformulier tot opheffing van een bescherming staat *"Opgelet! In geen geval kan verwaarlozing of gebrek aan onderhoud aanleiding geven tot een opheffing van de bescherming."*

"Bijkomend verwijst de commissie naar haar vorige adviezen voor wat betreft de lessen die te trekken zijn uit opheffingsdossiers. De lopende evaluatie van het beschermde bestand zou ook aangegrepen moeten worden om beschermingen die bedreigd zijn prioritair te vrijwaren, en hierover publiek te communiceren."

Antwoord: De evaluatie van het beschermde bestand heeft er ook voor gezorgd dat bepaalde sites opgemerkt werden waar recent werken werden uitgevoerd zonder toelating of vergunning of waar er sprake is van verwaarlozing van het beschermde goed. Deze dossiers worden vandaag opgevolgd. Het publiek communiceren van deze trajecten wordt echter niet beschouwd als een goed uitgangspunt voor een constructieve dialoog met de zakelijkrechthouders.

Daarnaast voerde het agentschap een analyse uit op onze databanken om na te gaan voor welke beschermde monumenten gedurende de afgelopen tien jaar geen toelatings- of premies werden aangevraagd. Dat kan immers een signaal zijn dat er mogelijk een verwaarlozingsproblematiek speelt. Dit kadert in het streven naar een proactieve handhaving. Voor ongeveer 2.000 beschermde monumenten bleek geen toelatings- of premie-aanvraag beschikbaar. Deze lijst is de vertrekbasis om te bepalen voor welke monumenten verdere actie aangewezen is. Niet in alle gevallen zal er immers effectief een probleem zijn. Tegen 30 november 2023 zal het agentschap de lijst van beschermde monumenten zonder beheersacties in de voorbije tien jaar verder verfijnen. Bovendien gaat het agentschap een studie proactieve handhaving opnemen.

Vervolgens formuleert de commissie enkele opmerkingen bij de opheffing van de beschermingen en de her-bescherming van het weeshuis in Tienen.

De commissie betreurt het ontbreken van gepast beheer en meer bepaald de 'herbestemming' uit 1994-1995 die onvoldoende rekening hield met waardevolle beschermde onderdelen, en de sloop van de kapel. Het is de commissie ook onduidelijk in welke mate opgetreden werd tegen sloopwerken die mogelijk afweken van vergunde plannen. Hierbij verwijst de commissie naar als stadsgezicht beschermde gebouwen: delen van het poortgebouw en de zijvleugels aan de Kapelstraat en de Kapucijnenstraat.

Antwoord: In het kader van dit opheffings- en herbeschermingsdossier werd een uitgebreid onderzoek gedaan op basis van de beschermings- en beheersarchieven van het agentschap Onroerend Erfgoed en haar voorgangers, en een dossier uit het gemeentearchief. In deze archieven werden geen stukken teruggevonden die aantonen dat werd opgetreden tegen sloopwerken in het stadsgezicht. Evenmin werd een expliciete goedkeuring van deze werken teruggevonden maar er zijn verschillende stukken die aangeven dat de bevoegde diensten en minister niet weigerachtig stonden tegen deze sloop.

Al bij de bescherming lag de focus op het hoofdgebouw aan het Kapucijnenplein en de voorgevel van het poortgebouw die beide als monument beschermd werden. De louter als stadsgezicht beschermde delen werden als minder belangrijk beschouwd en hadden vooral een stedenbouwkundige waarde. De Rijksdienst voor Monumenten en Landschappen stelde in 1977 naar aanleiding van de lopende beschermingsprocedure dat de bescherming niet inhield dat de huidige, sterk verwaarloosde toestand bevroren werd: *"als fundamentele optie primeert vooreerst het behoud van het karakteristieke stadsbeeld; vervolgens het behoud en de revalorisatie van de gebouwen (...)"*.

Ook uit de beheershistoriek na de definitieve bescherming in 1982 valt op te maken dat het materiële behoud van de als stadsgezicht beschermde gebouwen geen prioriteit was, mede door de slechte bouwfysische toestand. Twee voorbeelden hiervan:

- Op 3 mei 1985 antwoordde de voor onroerend erfgoed bevoegde minister aan de burgemeester dat men in de tuin een bejaardentehuis en dienstencentrum mocht bouwen en dat de achterliggende vleugel mocht verbouwd of vervangen worden door nieuwbouw.
- Op 10 mei 1989 gaf de Rijksdienst voor Monumenten en Landschappen een voorlopig ongunstig advies voor een gedeeltelijke sloop in het beschermde stadsgezicht omdat afgesproken was dat er eerst een gedetailleerde fotografische opname van exterieur en interieur moest worden gemaakt. Dit geeft aan dat men wel akkoord was met de sloop mits de erfgoedwaarden eerst geregistreerd werden.

Over de sloop van een groot deel van het als stadsgezicht beschermde poortgebouw werd in de archieven niets teruggevonden.

Wat het als monument beschermde gebouw betreft en in het bijzonder de ingebouwde kapel, lezen we in de bouwvergunning van 24 augustus 1993 voor de herbestemming van het complex: *"Uit de dokumenten (sic) in het dossier blijkt dat de Minister bevoegd*

voor Monumenten en Landschapszorg geen bezwaar heeft tegen de sloping van de kapel."
De documenten waarnaar verwezen wordt, werden niet teruggevonden.
Op basis van deze beschermings- en beheershistoriek – die meer uitgebreid opgenomen is onder 2.3. in het inhoudelijk dossier bij deze opheffing – lijkt het aannemelijk dat de werken die de erfgoedwaarden hebben aangetast, uitgevoerd zijn met (stilzwijgende) goedkeuring van de bevoegde diensten en minister. Handhaving is anno 2023 in elk geval niet meer aan de orde.

Er ontbreekt een concrete toetsing van de erfgoedwaarden voor de totaliteit van het huidige stadsgezicht, met inbegrip van het verkavelde binnengebied dat nu grotendeels uit het nieuwe voorstel van stadsgezicht wordt geweerd.

Antwoord: In de aanhef van het opheffingsbesluit en in het inhoudelijk dossier (onder "2.3. Historiek van het beschermings- en beheerdossier") wordt de ernstige aantasting van de erfgoedwaarde van het stadsgezicht duidelijk beschreven. Bij de motivering van de opheffing van het stadsgezicht wordt inderdaad enkel het algemeen belang vermeld en meer bepaald het vermijden van een dubbele bescherming. Dit verwijst naar het feit dat deze opheffing van de bescherming als monument en stadsgezicht gepaard gaat met een herbescherming als stadsgezicht met geactualiseerde afbakening, erfgoedwaarden, -elementen en -kenmerken, en beheersdoelstellingen. Deze actualisering wordt inderdaad niet expliciet gemotiveerd. Daarom wordt het opheffingsbesluit (in de aanhef) en het inhoudelijk dossier (onder "3.1.2. Als stadsgezicht") aangevuld met: *"Deze actualisering van de bescherming als stadsgezicht is het gevolg van sloop, verkaveling en nieuwbouw waardoor bepaalde delen van het huidige stadsgezicht op basis van de criteria herkenbaarheid en ensemblewaarde nog onvoldoende architecturale en stedenbouwkundige waarde hebben voor een bescherming als stadsgezicht. Hoewel niet ieder onderdeel van een stadsgezicht erfgoedwaarde moet hebben, moet het geheel wel voldoende erfgoedwaarde hebben. De delen in kwestie doen te veel afbreuk aan de erfgoedwaarde van dit geheel."*

Conclusie: het advies heeft invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit. Het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit werden als volgt aangepast:

- De motivering van de opheffing van het stadsgezicht werd aangevuld met: *"Deze actualisering van de bescherming als stadsgezicht is het gevolg van sloop, verkaveling en nieuwbouw waardoor bepaalde delen van het huidige stadsgezicht op basis van de criteria herkenbaarheid en ensemblewaarde nog onvoldoende architecturale en stedenbouwkundige waarde hebben voor een bescherming als stadsgezicht. Hoewel niet ieder onderdeel van een stadsgezicht erfgoedwaarde moet hebben, moet het geheel wel voldoende erfgoedwaarde hebben. De delen in kwestie doen te veel afbreuk aan de erfgoedwaarde van dit geheel."*

1.2. Conclusie voorafgaand aan de voorlopige opheffing

Het uitgebrachte advies heeft invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit. Het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit werden als volgt aangepast:

- De motivering van de opheffing van het stadsgezicht werd aangevuld met: *"Deze actualisering van de bescherming als stadsgezicht is het gevolg van sloop, verkaveling en nieuwbouw waardoor bepaalde delen van het huidige stadsgezicht op basis van de criteria herkenbaarheid en ensemblewaarde nog onvoldoende architecturale en stedenbouwkundige waarde hebben voor een bescherming als stadsgezicht. Hoewel niet ieder onderdeel van een stadsgezicht erfgoedwaarde moet hebben, moet het geheel wel voldoende erfgoedwaarde hebben. De delen in kwestie doen te veel afbreuk aan de erfgoedwaarde van dit geheel."*